

не один в одного, а в землю, як цикади. Перемістив же він їх соромницькі частини, установивши тим самим запліднення жінок чоловіками, для того, щоб під час злягання чоловіка з жінкою народжувалися діти та продовжувався рід, а коли чоловік зійдеться з чоловіком – досягалося все ж задоволення від злягання, після чого вони могли б відпочити, взятися за справи і покікуватися про інші свої потреби” [6, с. 100].

Езотерики в свою чергу, приміром, Кастанеда стверджують, що “стать призначена для породження світла свідомості” [4, с. 25]. А далі мексиканський маг розшифровує: “Статева енергія повинна використовуватися для створення життя. Через статева енергію орел дає свідомість, так що, коли істоти, що здатні відчувати, задіяні в статевих зносинах, еманції всередині їх коконів роблять все можливе, аби забезпечити свідомістю нову чутливу істоту, котру вони створюють” [4, с. 25]. Тож відповідно до вчення Дона Хуана функціональне призначення статі полягає в породженні свідомих істот шляхом спільної передачі частини власної енергії і свідомості батьків новій людині. В цілому ж стать найімовірніше, є результатом гри космічних сил або своєрідним “вибриком” Космічного Деміурга. Проте вона не є необхідною умовою існування, підтримання і продовження життя, а радше одним із механізмів поширення свідомості внаслідок “продукування” нових носіїв свідомості.

Список використаних джерел

1. Айванхов О. М. Любов і сексуальність. – [Електронний ресурс] / О. М. Айванхов – Режим доступу : <http://www.psylib.ukrweb.net/books/omram01/index.htm>
2. Бердяев Н. А. Метафізика пола и любви // Эрос и личность: Философия пола и любви. – М., 1989. – С. 17–51.
3. Еліаде, Мірча. Священне і мирське [Текст]. – Міфи, сновидіння і містерії. – Мефістофель і Андрогін. – Еліаде М. Окултизм, ворожбитство та культурні уподобання / М. Еліаде; пер. Г. К'юран, В. Сахно. – К. : Видавництво Соломії Павличко “Основи”, 2001. – 592 с.
4. Кастанеда, Карлос. [Сочинения] [Текст] / К. Кастанеда. – К. : София, 1995. Т. 7–8: Т. 7: Огонь изнутри; Т. 8: Сила безмолвия. – 1995. – 479 с.
5. Мифы народов мира [Текст]: энциклопедия : в 2 т. / гл. ред. С. А. Токарев. – М. : Большая Российская энциклопедия, 1998. – Т. 1: А–К. – 671 с.
6. Платон. Федон [Текст]; Пир; Федр; Парменид / Платон; пер. с древнегреч. С. А. Анањин [и др.]; общ.ред. А. Ф. Лосев [и др.]. – М. : Мысль, 1999. – 528 с.

References

1. Ajvanhov O. M. Ljubov' i seksual'nost'. – Elektronnyj resurs / O. M. Ajvanhov – Rezhym dostupu : <http://www.psylib.ukrweb.net/books/omram01/index.htm>
2. Berdjaev N. A. Metafizika pola i ljubvi // Jeros i lichnost': Filosofija pola i ljubvi. – M., 1989. – S. 17–51.
3. Eliade, Mircha. Svjashhenne i myrs'ke [Tekst]. – Mify, snovydinnja i misterii'. – Mefistofel' i Androgin. – Eliade M. Okul'tyzm, vorozhbystvo ta kul'turni upodobannja / M. Eliade; per. G. K'oran, V. Sahnno. – K. : Vydavnyctvo Solomii Pavlychko “Osnovy”, 2001. – 592 s.
4. Kastaneda, Karlos. [Sochinenija] [Tekst] / K. Kastaneda. – K. : Sofija, 1995. T. 7–8: T. 7: Ogon' iznutri; T. 8: Sila bezmol'vija. – 1995. – 479 s.
5. Mify narodov mira [Tekst]: jenciklopedija: V 2 t. / gl. red. S. A. Tokarev. – M. : Bol'shaja Rossijskaja jenciklopedija, 1998. – T. 1: A–K. – 671 s.
6. Platon. Fedon [Tekst]; Pir; Fedr; Parmenid / Platon; per. s drevnegrech. S. A. Anan'in [i dr.]; obshh. red. A. F. Losev [i dr.]. – M. : Mysl', 1999. – 528 s.

Kaluga V. F., PhD, associate professor of department of history and political science, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Ukraine), kalugavl@ukr.net

Androgyny and hermaphroditism phenomena as sources for understanding the peculiarities of gender identity

A standard method of differentiation between female and male dual principles and their respective fixed characteristics shows its discrepancy when such phenomena as androgyny and hermaphroditism are taken into consideration. The latter allows us to doubt in effectiveness and 'humanism' of the present dominant moral 'prescriptions' and social expectations towards expressions of gender and sexual identities of the representatives of the community. Speculative nature of the radical difference between female and male principles loses its cogency due to many examples of deviation in sexual tastes and models of behavior on one hand and anatomical and physiological combinations of individual features of female and male sexes on the other. Respectively, we deal with a powerful source of inner stress of the majority of the population inflicted by the conflict of discrepancy between how person perceives oneself and which persona one displays due to social expectations concerning one's natural sex. Hence, an unbiased understanding of nature of gender and its role in one's existence would definitely give an impulse towards neutralization of the source of inner stress which expresses oneself via social aggression and depression.

Keywords: androgyny, hermaphroditism, identity, sex/gender, lust.

Калуга В. Ф., кандидат философских наук, доцент, доцент кафедры истории и политологии, Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины (Украина), kalugavl@ukr.net

Феномены андрогинности и гермафродитизма в качестве ключа к осмыслению особенностей половой идентичности

Привычный образ радикально противоположных мужского и женского начал теряет свою поверхностную истинность вместе с тем, как во внимание берутся феномен андрогинности и гермафродитизма. Это наталкивает на мысль о явной, так сказать, антигуманности наличествующих доминантных в современном обществе моральных норм и правил, социальных ожиданий, выдвигаемых к проявлению половой идентичности, а также сексуальным вкусам и предпочтениям. Антигуманность прежде всего состоит в том, что внешние регулятивные механизмы требуют соответствия внутренних переживаний собственной половой и сексуальной идентичности спекулятивно выведенным и массово насаждаемым прототипам “истинных” мужчины и женщины. Это порождает колоссальное внутреннее напряжение в значительной части населения, что приводит к проявлению агрессивности, социальной депрессивности и т.п. Таким образом, не ангажированное осмысление природы пола и его вероятной роли в существовании человека неминуемо приведет к нейтрализации одного из мощных источников внутренней, а также социальной деструктивности.

Ключевые слова: андрогинность, гермафродитизм, идентичность, пол, похоть.

* * *

УДК 378.4

Грица Ю. Ю.
аспірант, Інститут вищої освіти
НАПН України (Україна), gryzay@mail.ru

Єдність історії та відсутність єдності історичної свідомості: закономірність чи випадковість?

Єдність історичної дійсності є консенсусною нормою у середовищі істориків і філософів історії. На цьому тлі відсутність єдності історичної свідомості викликає закономірне запитання: це закономірність чи випадковість? Розв'язання проблеми понятійного розмежування історії, історичної свідомості та філософії історії є важливим світоглядним і методологічним завданням історичного знання і пізнання. Обрунтування критеріальних маркерів такого понятійного розмежування набуває ознак актуального дослідницького завдання.

Ключові слова: єдність історії, історична свідомість, філософія історії, історичний суб'єкт, осьовий час, роль особи в історії.

Сучасна соціокультурна ситуація актуалізує проблему сенсу історії, її спрямованості. Динамізм соціальних процесів, складність завдань, що вирішуються сучасним суспільством, негативні тенденції у духовному розвитку, зростання міжнаціональних конфліктів і перетворення національної та регіональної історії у всесвітню – всі ці явища підсилюють інтерес до дослідження перспектив розвитку людства, до його історії, історичних цінностей. Зрозуміти сенс історичного процесу, всебічно осмислити перебіг всесвітньої історії немислимо без розгляду гене-

тичного зв'язку минулого із сучасним і майбутнім. Звідси зрозуміло, чому проблема історичної свідомості все частіше привертає увагу соціальної філософії.

Як тільки людина усвідомила, що минуле живе не тільки в пам'яті про минуле, а й у реаліях сьогодення, історичне світовідчуття набуло цілісних ознак. Аксиологічна орієнтація – найважливіша функція такого цілісного світовідчуття. Смесложиттєві категорії утворюють тканину історичної свідомості, яка постає умовою самоідентифікації суспільства, його орієнтації у світі, забезпечення своєї життєздатності. Віддзеркалюючи соціальну та історичну самість людини і людства, історична свідомість на кожному етапі свого розвитку характеризує певну стадію людської культури.

Осмислення історичного процесу крізь призму категорії “історична свідомість” сприяє самовизначенню історії як науки, виявленню особливостей тієї реальності, на пояснення, опис, розуміння якої вона спрямована. При цьому мова йде не тільки про специфіку історії як процесу, котрий ілюструє пов'язність часів, а й про специфіку історії як виду знання. Історія вивчає явища на рівні типового й особливого. Пізнання типового й особливого передбачає аналіз історичної свідомості, який розкриває своєрідність і ціннісно-сміслового змісту діяльності людей.

Історична свідомість віддзеркалює темпоральну складову знання про соціальну реальність. Вона вказує на процесуальність, кількісну і якісну мінливість у просторі та часі духовних феноменів, на особливий перебіг історичного генезису, що фіксується як процес розвитку в його особливості, на специфічну спрямованість цього процесу, котра постає єдністю об'єктивних і суб'єктивних аспектів. Історична свідомість є поліаспектним утворенням, що включає рівень безпосереднього переживання, котрий витлумачує реконструювання і моделює конструювання “історичного”, а також рівень історичного мислення. Процес становлення історичної свідомості є процесом формування зазначених рівнів. Предметна сфера поняття “історична свідомість” є змістом актів рефлексії над історичним процесом, який включає аксіологічні, онтологічні, соціальні, гносеологічні та інші аспекти.

Одним з перших у філософській літературі аспект пізнання історичної свідомості дослідив Дж. Віко. За результатами його аналізу, пізнавальна специфіка дослідження історичної свідомості полягає в опосередкованості знаково-символічними формами культури: мовою, переказами, міфами. У зв'язку з цим він обґрунтував значення таких наук в історичному пізнанні, як філософія та філологія. Якщо філологія вивчає історію мови, подій та звичаїв, то філософія розкриває іманентну сутність даних філологією, а також пізнає ідею і сенс історичного процесу. Таким чином, ключового значення набував аналіз об'єктивованих форм культурно-історичного досвіду.

Слідуючи висунутим методологічним вимогам, Віко зосереджує свою увагу на дослідженні специфіки історичної свідомості. Пізнавальне рішення цієї проблеми ним пов'язується з виокремлення домінант в структурі елементного складу свідомості, котрі визначають ту чи іншу його модифікацію в історичному процесі. У історичній свідомості Віко розрізняв дві структурні модифікації: “мудрість поетичну” та “мудрість філософсь-

ку”. Поетична мудрість властива “язичницьким націям”. У свідомості язичників визначальну роль відіграють почуття, фантазія і уява, які здатні знайти таке одиничне, котре, не будучи адекватним відображенням сутності предмета, тим не менше, позначає цей предмет.

Філософська мудрість – пізніший структурний різновид людської свідомості, в якій домінує “рефлексія і розум”, котрі виявляють загальне у предметах. Кожна структурна модифікація має, згідно з Віко, власну значущість. Поетична мудрість багата творчою енергією, силою уяви. Філософська мудрість підпорядкована істині, тому є пасивною інтелектуальною діяльністю. Методологічне значення тут має вказівка на основоположні принципи розгляду елементного складу духовно-історичного досвіду – зокрема, на рівноцінність і взаємодоповнюваність. Кожен елемент “просвічує” певну рису, ознаку, особливість досліджуваного об'єкта і може стати домінуючим на певний проміжок часу.

Важливі методологічні аспекти дослідження специфіки історичної свідомості були розглянуті Г. Гегелем. Загальна методологічна установка, якою він керувався, полягає в прагненні логізувати динаміку духовно-історичного досвіду за допомогою діалектичної тріади “теза-антитеза-синтеза”. У дослідженні специфіки історичної свідомості діалектичний метод Гегеля дозволяє виокремити в духовно-історичному досвіді такий зміст, завдяки якому можна простежити процес розвитку.

Структуру духовної реальності, котра розвивається в часі, згідно з Гегелем, утворюють певні форми соціального і культурного життя, представлені як форми об'єктивного (право, сім'я, громадянське суспільство, держава) та абсолютного (мистецтво, релігія, філософія) духу. Їх історичну специфіку висловлює “народний дух”. Гегель вказує на “дух” як на об'єктивну основу, котра володіє власною внутрішньою логікою і закономірностями розвитку. У методологічному відношенні звідси випливає важливе положення про недостатність пізнання лише тих процесів, які відбуваються “всередині” індивідуального духовного досвіду, позаяк необхідно дослідити взаємозв'язки, на основі яких формується надіндивідуальний рівень духовної реальності.

Оскільки історія є перш за все “можливістю і обов'язком виявлення та визначення у власному минулому справжніх аспектів істини, оцінки їх як норми вибору та обмеження майбутньої можливості” [6, с. 45], то вибір на користь тієї чи іншої системи історичної структуризації (герменевтичної, аксіологічної, смислової, телеологічної, деонтологічної, етичної та ін.) по суті своїй – в першу чергу і головним чином – є вибором філософським, точніше, філософсько-історичним. Час ілюструє єдність багатоманітного буття, яке, попри динамізм і калейдоскопічну мінливість, залишається єдиним і принципово неподільним. Осягнути єдність історичного процесу – означає виявити і окреслити сутнісні параметри таких інваріантних закономірностей, які приблизно однаково виявляють себе, принаймні, в світоглядно-політичній та соціокультурній сферах суспільної життєдіяльності. В цьому *мета* нашої статті.

Філософія історії є усвідомленням і рефлексією з нагоди єдності історії, трансчасових тенденцій, закономірностей і пріоритетів, які слугують своєрідним спільним знаменником, котрий об'єднує автономну часову подійність у єдиний континуум. Безперечно, цю світо-

глядну єдність можна й треба структурувати та ієрархізувати, однак неможливо подати у вигляді самодостатніх “історій”. Як казали древні греки, мудрість – це досвід цілісності.

Хоча термін “епоха” у філософію історії був інкорпорований Йоганом Фіхте, однак здебільшого він асоціюється з Карлом Ясперсом, який не втомлювався повторювати, що історія – це насамперед зміна однієї епохи іншою [5, с. 271–276]. У 1947 році Ясперс опублікував основні праці свого життя – “Витоки історії та її мета” та “Філософська віра”. В них він концептуалізував власне бачення резонансної філософсько-історичної проблематики. На відміну від Шпенглера та Тойнбі, Ясперс наполягав: незважаючи на принципові відмінності між багатьма суспільствами, епохами та цивілізаціями, людство має єдине походження і напрям розвитку. Втім, зазначена теза подавалася постулативно, оскільки достовірно довести її (як, зрештою, і спростувати) неможливо.

Ясперс не погоджувався з матеріалістичним тлумаченням історії, згідно з яким визначальну роль в історії відігравали насамперед господарсько-економічні фактори: на його переконання, світовому історичному процесу притаманний примат духовного начала, а історія як реальність, в основу котрої покладено людський фактор, визначається в основному аспектами духовного гатунку. Натомість економічні чинники – за всієї функціонально-утилітарної очевидності та принципової неусувності – відіграють лише підлеглу, “бутафорську” роль. Він повернувся до старої християнської традиції філософії історії, яка витлумачувала часову процесуальність односпрямованим лінійним процесом, котрий має початок і кінець – причому кульмінацією історії (за Гегелем – “віссю світової історії”) стає явлення Христа.

Ясперс заперечував, що запропонована Гегелем точка відліку є універсальною, оскільки вона є детермінативно визначальною лише для християн, реальна ж вісь світової історії повинна бути беззаперечно значущою для всього людства. Так виникло ключове запитання: чи існує в історії момент, котрий можна вважати архімедовою точкою опори, фундаментом для подальшого становлення більшої культури, народів, спільнот, що демонструє єдність людства і його історії з точки зору трансісторичних і транскультурних пріоритетів розвитку?

На думку Ясперса, такий часовий період справді існує. Він отримав влучну світоглядно-методологічну назву – “осьовий час”. Це епоха зміни міфологічного світоспоглядання з його “самозаспокоєністю та самообою-зрозумілістю” філософським мисленням, у сфері якого всі “основні питання буття” генеруються в єдину цілісність і стосуються смислу людського існування, смислу історії для людини і людства. Ясперс передрікав, що сучасне людство рухається в напрямку чергового “осьового часу”, який закладе підвалини справжньої історії людства, сформулює світоглядну парадигму єдності, в межах якої взаємини вибудовуватимуться на гідних людини принципах і началах. У цьому, власне, й полягає гуманістична спрямованість історії.

Тезу про те, що людство єдине, соборне і неподільне з точки зору трансісторичної спадкоємності, Ясперс доводив саме завдяки понятійній змістовності осьової епохи, яка віддзеркалює сутнісну подібність історичного генезису. Справді, приблизно в один і той же час (се-

редина I тисячоліття до н.е.) схожі історичні тенденції почали виникати у всіх культурно-цивілізаційних центрах планети: в Китаї, Індії, Персії, Палестині, Греції. Народи цих країн акумулювали енергію попереднього розвитку, за рахунок чого забезпечили вражаючий якісний стрибок у сфері світогляду, релігії, культури, науки, техніки, предметів домашнього вжитку.

По суті, осьовий час – це філософська метафора екзистенційного гатунку, котра стверджує готовність докорінних, інтегральних, життєвизначальних звершень у сфері буття і духу. Точніше, не лише й не стільки буття, скільки духу – тих світоглядних орієнтирів, на підставі яких вибудовують сенсожиттєві критерії і пріоритети. По суті, осьовий час констатує стрибок у світоглядній, аксіологічній, телеологічній, деонтологічній та інших сферах, котрі визначають якісний рівень життєдіяльності людства.

У часи тектонічних духовних зрушень і зародження філософської віри у проміжку між 800 та 200 роками до н.е. гострі світоглядні аспекти були виразно витлумачені Ісайєю та Ієремією, Конфуцієм та Заратустрою, Буддою та Сократом, Платоном та Аристотелем. Симптоматично, що сукупний внесок цих та інших видатних мислителів у розвиток світової цивілізації виявився значно вагомим, ніж вплив усіх тогочасних державних діячів і полководців (і це незважаючи на те, що становлення держав і численні війни були основною історичною ознакою того часу).

Хосе Ортега-і-Гассет наполягав на доцільності поділу історичних епох на стійкі та хиткі. Стійкі періоди безпечні, проте не дуже привабливі як з точки зору буттєвих реалій, так і дослідницької інтриги. Хиткі ж епохи перебувають в епіцентрі дослідницької уваги, однак небезпечні для самих суб’єктів цього типу історичної темпоральності; їхньою основною надією є або креативні особистості, або ефективні (евристичні) ідеї щодо виходу з кризи.

У XX столітті найбільший внесок у спростування парадигми єдності історії зробив Карл Поппер. Він стверджував, що однією з основних проблем адекватного оперування історичною дійсністю є відсутність єдиної історії людства, натомість має місце велика кількість історій, пов’язаних з різними аспектами людського життя, і одна з них – історія політичної влади. З різних причин сталося так, що саме її піднесли до рангу світової історії, однак, на переконання Поппера, це неадекватно і некоректно з точки зору дослідницької вибагливості: принаймні, такий світоглядний акцент не кращий, ніж інтерпретація історії злочинств, пограбувань та отруєнь як справжньої історії людства, адже історія політичної влади є історією міжнародних злочинів і масових вбивств (включаючи, щоправда, деякі спроби покласти їм край). І все ж, явно схиблений підхід популяризується у школах, канонізуючи багатьох злочинців у статусі героїв.

Критерії виокремлення історичного суб’єкта здебільшого є подібними до критеріїв інституювання соціального суб’єкта чи навіть аналогічними їм, а саме: історичний суб’єкт – це такий тип індивідуальних і соціальних суб’єктів, яких об’єднує певний історичний (трансісторичний) критерій (або критеріїв, що має історичне значення). Зрозуміти людину через її минуле, а також збагнути минуле (феномен історії) за допомогою

людського фактора, що в ній присутній, – це фундаментальна двоєдина можливість і завдання філософії історії. Під таким кутом зору вислів Іогана Гете втрачає свою первісну епатажність і набуває майже академічних ознак: “Головне в історії – збуджуваний нею ентузіазм” [7, с. 489].

Як аргументовано довів Ернст Кассіреп, “у кожній історичній події відбувається щось принципово більше, ніж у подіях фізичного чи біологічного формату: тут спрацьовує не лише загальна причинність, а й також те, що позначається терміном “мотивація”. Така “мотивація” не протистоїть каузальності, а є її особливою формою. Ми можемо пізнати причини окремих історичних подій – скажімо, зумовленість переходу військ Цезаря через Рубікон. Ми можемо послатися на різні спонукальні мотиви, які так чи інакше вплинули на рішення Цезаря. Але як тільки ми з’ясуємо всі обставини, то знову звернемося до того, що називається “особистістю” Цезаря, бо вона – вирішальний мотив цієї історичної події. З іншим “Цезарем” зазначена подія була б істотно іншою. Тут прихована складна методологічна проблема “індивідуальної причинності”, на яку неможливо натрапити у природничих науках” [4, с. 122–123].

До слова, роль особи в розгортанні історичного процесу завжди залишалася в епіцентрі дискусійних баталій. З огляду на неверифікованість цього аспекту очікувати на остаточну аргументаційну розв’язку в найближчому майбутньому не доводиться: “Навіть якщо Наполеон був причиною поразки в битві при Ватерлоо, все одно я ніколи не зможу цього довести, оскільки такий наслідок є унікальним у часі і має такі особливі властивості, які неможливо відтворити. Це пояснює коливання теорії історії між скептицизмом та соціологізмом: історик викладає бачення подій у встановленій послідовності, однак мотиви, які він приписує учасникам цих подій, дають розуму лише ілюзорне уявлення про справжній стан речей” [1, с. 353].

Попри емпіричну та експериментальну неможливість дати вичерпну характеристику особистісного фактора в історичній процесуальності, деякі вагомні попередні висновки зробити все-таки можна: якщо на рівні природно-історичного процесу превалюють об’єктивні фактори стихійного походження, то в творчо-історичній процесуальності вирішальне значення має цілеспрямована активність суб’єкта, який реалізує свій творчий потенціал під впливом усвідомлених мотивів. У цій взаємодії своєрідно виявляють себе єдність суб’єкта історії та її об’єктивний перебіг.

Чи можна включати суб’єктивний фактор до складу структури реалізації суспільних законів? І якщо так, то в якій мірі це доречно, виправдано та ефективно? В середовищі фахівців у галузі соціальної філософії з цього приводу відсутній консенсус. У радянські часи зазначена проблема характеризувалася виразною парадоксальністю: з одного боку, постулювалася домінація факторів історичної об’єктивності та спонтанності, а з іншого, – об’єктивізм суспільних законів підганявся під ідеологічні цілі, натомість суб’єктивні фактори (роль державного керівництва, КПРС, ентузіазм мас тощо) подавалися у відверто гіпертрофованому вигляді, що, по суті, ставило історичний процес у підлегле суб’єктивно-вольовим чинникам становище. За таких умов завдання ефектив-

ного дослідження проблематики суспільних законів було істотно утрудненим.

Влучне доповнення щодо міри об’єктивності та закономірності історичної процесуальності зробив Рюноске Акутагава: “Відомий вислів Паскаля твердить, що якби ніс Клеопатри був кривим, то всесвітня історія пішла б іншим шляхом. Однак закоханий рідко бачить справжні риси обличчя об’єкта свого кохання – коли нас охоплює глибоке почуття, то ми обманюємо себе найдосконалішими засобами. Зрештою, самоомана поширюється не лише на любов. Коротше кажучи, двотисячолітня історія насправді не залежала від того, яким був ніс Клеопатри: у значно більшій мірі вона залежала від всюдисущої нашої глупоти. Від такої, що заслуговує сміху, але водночас надзвичайно високої нашої глупоти” [2, с. 338–339].

Єдність історії (незалежно від того, фіктивна вона чи справжня) забезпечується не в останню чергу завдяки тим, що пишеться не її учасниками, а переможцями. А те, за рахунок чого була здобута перемога, здебільшого опиняється за дужками суспільної, історичної, етичної уваги. Існує стереотип, згідно з яким перемогли кращі. Таке твердження щонайменше некоректне, оскільки значно точнішою була б констатація перемоги життєздатніших, витриваліших, більш пристосованих і жорстоких.

Переконливим наочним прикладом цієї тези може слугувати історія колоніальних загарбань Іспанії в Латинській Америці: найдовше супротив конкістадорам чинили не талановиті майя і не багаті інки, а войовничі ацтеки, котрі не залишили для духовно-культурної скарбниці людства жодного переконливого, величного чи хоча б інтригуючого артефакта, проте завдяки своїй непоступливості, жорстокості та підступності попили кров іспанських завойовників впродовж століття – аж поки не були зламані інфекційними хворобами, занесеними з Європи, а також вогнем і мечем. Зауважте: зламані силою не Слова Божого і не величної архітектури мадридського стилю, а міццю іспанської зброї та підступних епідемій.

Історична свідомість – це відтворення в свідомості людей властивостей історії, детерміноване притаманною їм системою цінностей, яка є істотним компонентом їх самопізнання і відіграє роль регулятора соціальних відносин. Джерелами формування історичної свідомості є система освіти, ЗМІ, художня література, праці професійних істориків, мемуаристика, усна народна творчість, музеї. Структура історичної свідомості складається з шести основних елементів: історичних знань, історичних уявлень, історичного інтересу, історичних переживань, історичних цінностей і смислів, історичної пам’яті.

Фактори, що детермінують історичну свідомість, дуже численні й різноманітні. Рівень історичної свідомості суспільних суб’єктів, що діють в рамках тієї чи іншої формації, визначається а) цілями і завданнями, які соціально-економічна система ставить перед собою, б) ступенем подібності даного суспільства тієї соціально-економічної системи, яка існувала в минулому; в) світоглядними пріоритетами, сформульованими представниками політичної та економічної влади; г) рівнем освіти; д) діяльністю ЗМІ та іншими факторами.

Формування історичної свідомості включає в себе перш за все знання історії, узагальнення історичного досвіду, уроки історії, ставлення до подій історичного процесу, оцінку фактів, переконань. У той же час змістом історичної свідомості є не тільки події минулого, у ній зосереджені всі три модулі історичного часу – минуле, теперішнє і майбутнє. Розглядаючи і оцінюючи минуле через фокус теперішнього і теперішнє, як результат минулого розвитку, воно й майбутнє сприймає як проекцію реальних, абсолютно конкретних процесів і тенденцій, що діють в сучасності, на подальшому щаблі розвитку суспільства. Історична свідомість, яка є важливим засобом наукового розуміння соціальних процесів в історичній перспективі, детермінує прогнозування майбутнього.

Історична свідомість соціального суб'єкта постає симбіозом науково-теоретичної та повсякденної свідомості, що співвідношення між компонентами історичної свідомості визначаються сукупністю чинників, ключовими з-поміж яких є: вектор історичного розвитку, обраний конкретної соціально-економічною системою; ціннісні пріоритети масової свідомості; ставлення до науки і наукового знання в суспільстві; ступінь включеності соціального суб'єкта в процес раціонального осмислення світу та низка інших.

Структурно-детермінативна складність історичної свідомості пояснює каузальність відсутності єдності історичних свідомостей різних суб'єктів на тлі консенсусно визнаної єдності історії. Ще одним вагомим аргументаційним фактором є – попри трикомпонентний склад (минуле, сьогодення, майбутнє) – зумовленість вердиктів історичної свідомості передовсім і в основному сьогоденням, його соціокультурними, цивілізаційними, геополітичними та іншими аргументами, пріоритетами і перевагами.

Як слушно зазначав М. Барг, “помилково припускати, що історична свідомість звернена лише в минуле, що воно вичерпується тільки його поясненням. Насправді минуле – лише грань історичної свідомості, яке концептуалізує зв'язок між усіма трьома модальностями часу: минулим, сьогоденням і майбутнім. Стрижнем історичної свідомості в усі часи було історичне сьогодення, суще. Одним словом, історична свідомість – це духовний міст, перекинутий через прірву часів, – міст, що веде людину з минулого в прийдешнє” [3, с. 54]. Власне, відмінності потреб і пріоритетів сьогодення конкретного соціокультурного формату якраз і призводять до неможливості уніфікованої єдності історичної свідомості суб'єктів, що належать до різних суспільних (культурних, етнічних, економічних тощо) середовищ.

Список використаних джерел

1. Арон Р. Введение в философию истории / Арон Р. Избранное: Введение в философию истории. – М. : ПЕР СЭ; СПб. : Университетская книга, 2000. – 543 с.
2. Акутагава Р. Паутинка: Новеллы / Р. Акутагава. – М. : Правда, 1987. – 479 с.
3. Барг М. А. Историческое сознание как проблема историографии / М. А. Барг // Вопросы истории. – 1982. – № 12. – С. 49–67.
4. Кассирер Э. Лекции по философии и культуре / Э. Кассирер // Культурология. XX век. Антология. – М. : Юрист, 1995. – 703 с.
5. Ясперс К. Наше современное историческое сознание // Ясперс К. Смысл и назначение истории : пер. с нем. – М. : Политиздат, 1991. – С. 271–276.
6. Abbagnano N. Esistenzialismo positivo. – Torino: Due Saggi, Taylor, 1948. – 306 p.

7. Goethe. Naturwissenschaftliche Schriften. Bd. 5. – Dornach, 1982. – 512 s.

References

1. Aron R. Vvedenie v filosofiyu istorii / Aron R. Izbrannoe: Vvedenie v filosofiyu istorii. – M. : PER SE; SPb.: Universitetskaya kniga, 2000. – 543 s.
2. Akutagava R. Pautinka: Novelly / R. Akutagava. – M. : Pravda, 1987. – 479 s.
3. Barg M. A. Istoricheskoe soznanie kak problema istoriografii / M. A. Barg // Voprosy istorii. – 1982. – № 12. – S. 49–67.
4. Kassirer E. Lektsii po filosofii i kulture / E. Kassirer // Kulturologiya. XX vek. Antologiya. – M. : Yurist, 1995. – 703 s.
5. Yaspers K. Nashe sovremennoe istoricheskoe soznanie // Yaspers K. Smysl i naznachenie istorii: Per. s nem. – M. : Politizdat, 1991. – S. 271–276.
6. Abbagnano N. Esistenzialismo positivo. – Torino : Due Saggi, Taylor, 1948. – 306 p.
7. Goethe. Naturwissenschaftliche Schriften. Bd. 5. – Dornach, 1982. – 512 s.

Hrytsa U. U., graduate student, Institute of Higher Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine (Ukraine), gryzay@mail.ru

The Integrity of History and Lack of Integrity in Historical Consciousness: pattern or coincidence?

The integrity of historical reality is the norm of consensus among historians and philosophers of history. Against this background, the lack of integrity of historical consciousness is raising a natural question: is this a pattern or coincidence? Resolving the problem of conceptual distinction of history, historical consciousness, and the philosophy of history is an important philosophical and methodological task for objective historical knowledge and cognition. Justification of criterion markers for such conceptual distinction acquires features of actual research problems.

Keywords: integrity of history, historical consciousness, philosophy of history, historical subject, the time axis, the role of the individual in history.

Грица Ю. Ю., аспирант, Інститут вищого освіти НАПН України (Україна), gryzay@mail.ru

Единство історії та відсутність єдності історичного свідомості: закономірність чи випадковість?

Единство історичної дійсності являється консенсусною нормою в середі істориків та філософів історії. На цьому фоні відсутність єдності історичного свідомості викликає природне питання: чи це закономірність чи випадковість? Розв'язання проблеми понятійного розмежування історії, історичного свідомості та філософії історії являється важливішим міжвоєзреннєвим та методологічним завданням історичного знання і пізнання. Обґрунтування критеріальних маркерів такого понятійного розмежування становить актуальне дослідницьке завдання.

Ключові слова: єдинство історії, історичне свідомість, філософія історії, історичний суб'єкт, осеве время, роль людини в історії.

* * *

УДК 37.013.73:392.3

Дорошко І. І.

кандидат психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри психології, Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди
(Україна, Харків), psychotherapy16@gmail.com

БІОГРАФІЧНИЙ МЕТОД У ДОСЛІДЖЕННІ РОДИННОГО ВИХОВАННЯ

Родинне виховання має не тільки макро-історичний вимір, який аналізується за допомогою історико-генетичного методу, а й мікро-історичний вимір. Це мала історія родини, цементуючою силою якої виступає родинне виховання. У дослідженні цієї малої історії значну роль відіграє біографічний метод. Відтворення родинної історії, порівняння її з історіями інших родин є передумовою розвитку критичного мислення як дітей, так і дорослих, а також їхньої моральної свідомості. Метою статті є роль біографічного методу у дослідженні родинного виховання. Аналіз досліджень біографічного методу показав, що біографія є засобом, що дозволяє суб'єкту відзеркалювати прожитий відрізок життя як цілісність, що наповнена системою сенсів. Застосування біографічного методу дозволяє герменевтично послити екзистенціальні та культурно-антропологічні смисли родинного виховання, що створюють умови для конституювання транстемпоральної ідентичності родини.

Ключові слова: біографічний метод, родина, виховання.